

Tikkenhaenweg

(Castelré - Wortel)

Wandelen over een historische grens- overschrijdende buurtweg

Brochure samengesteld n.a.v. het feestelijke herinwandelen
van de Tikkenhaenweg tijdens de Dag van de Trage Weg
op zondag 23 oktober 2011

Tikkenhaenweg als aloude buurtweg

Oude buurt- en voetwegen, soms ook zandwegen, kerkwegels of richtpaden genoemd, werden in vroegere tijden meestal gebruikt door voetgangers, om de kortste, meest gerichte weg te nemen naar een ander kerkdorp, een kapel, of een ander belangrijk eindpunt.

Al deze buurt- en voetwegen werden in 1841 opgetekend in de Atlas der Buurtwegen. Men maakte onderscheid tussen twee soorten. De buurtwegen werden Chemins genoemd in de Atlas, minstens zo'n 3 meter breed, en de voetwegen, ofwel de Sentiers, gemiddeld zo'n 1 meter breed. De Tikkenhaenweg is een buurtweg, die volgens de Atlas een gemiddelde breedte had van 4,5 meter.

De naam Tikkenhaenweg vindt zijn verklaring in meerdere betekenissen van het woord tikkenhaan, die u in het aparte kadertje in deze folder terugvindt.

Hoe de Tikkenhaenweg stilaan uit het zicht verdween...

Deze buurtweg stond sinds mensenheugenis bekend als de verkorte, meest gerichte weg van Hoogstraten via de Bosuil (Wortel) naar Schootsenhoek (Castelré, gemeente Baarle-Nassau). Toch is de buurtweg op zeker moment haast onopvallend uit het zicht verdwenen.

Na WO II, met de popularisering van de auto, werden bepaalde buurtwegen steeds meer als verbindingsweg gebruikt, terwijl anderen erdoor juist verdwenen. Waar het voor een voetganger, of boer met kar en paard, juist in afstand en vooral tijd scheelde om een kortere weg te nemen, maakte dat voor de veel snellere automobilist weinig verschil uit. Toen in de jaren '60 – '70 vervolgens de meeste (auto)wegen verhard werden, raakten de karsporen en voetpaadjes helemaal in onbruik. Zo werd op de Wortelse Bosuil enkel het kruispunt Beukendreef/Bosuil verhard, een logische keuze vanuit het standpunt van de automobilist gezien.

Gelukkig keerde het tij vanaf de jaren '90 en werd onthaasten de nieuwe trend. Daardoor werd de trage weggebruiker, met name de fietser en wandelaar, een nieuwe participant van ons (trage)wegennetwerk. En zo vinden de oude buurt – en voetwegen van weleer tegenwoordig perfect een herbestemming voor deze fietser en wandelaar.

De Tikkenhaenweg werd nooit geasfalteerd of verhard, toch bleef hij het statuut behouden van een openbare (buurt)weg en bleef hij eigendom van de overheid. In dit geval de stad Hoogstraten en de gemeente Baarle Nassau, die onmiddellijk hun medewerking toezegden om deze weg weer toegankelijk te maken.

Wandelen op beide landsgebieden

Het unieke van de Tikkenhaenweg is dat deze op - of beter gezegd over - de grens België-Nederland loopt (in dit geval de Hollandse Loop). Wegen vormden van oudsher immers verbinding van de ene naar de andere woonkern. Ze lieten zich niet door grenzen tegenhouden. Eerst was er de weg (+/- 1800), toen kwam de grens (1830).

Kortom, de heraanleg van de Tikkenhaenweg vormde de perfecte aanleiding voor een grensoverschrijdende actie, georganiseerd door drie verenigingen uit de streek met een hart voor Trage Wegen: de **Werkgroep Zandwegen (Heemkundekring Amalia Van Solms)** uit Baarle-Hertog/Nassau en van de **Werkgroep Oude Voetwegen (Erfgoed Hoogstraten)** en **Natuurpunt Markvallei** uit Hoogstraten.

De **Atlas der Buurtwegen** dateert uit 1841 en is tot vandaag een wettige basis voor het behoud en herstel van buurt- en voetwegen. Hoewel deels op Nederlands grondgebied, werd de weg volledig opgetekend in de Belgische Atlas. In Nederland staat de weg nu op de gemeentelijke wegenlegger als openbare weg. Op deze illustratie, een fragment uit de Wortelse Atlas der Buurtwegen, ziet u de Tikkenhaenweg (**Chemin n° 5**) links bovenaan (groen gemarkeerd).

Dag van de Trage Weg

De 'Dag van de trage weg' is een actieweekend voor iedereen die trage wegen, waaronder oude buurt- en voetwegen, belangrijk vindt. Verenigingen, besturen en buurtbewoners slaan de handen in elkaar om een actie rond trage wegen te organiseren. Het doel van de campagne? Trage wegen terug toegankelijk maken en mensen overtuigen van het belang ervan. Ze hebben immers veel in hun mars voor niet-gemotoriseerd verkeer, bvb. als veilige fiets- of wandelweg naar school of werk. Ze zijn ideaal om van de rust en de natuur te genieten. Voor die natuur zelf zijn ze van belang als ecologische verbinding of verblijfplaats. Bovendien zijn veel trage wegen historische verbindingen met een verhaal of legende, zoals bij de Tikkenhaenweg het geval is.

Toch blijven trage wegen een bedreigde soort door te weinig onderhoud, inname of verharding. De Dag van de Trage Weg biedt daarom de perfecte gelegenheid om meer aandacht te vragen voor deze kwetsbare wegen. Erfgoed Hoogstraten en Heemkundekring Amalia van Solms zijn lid van de landelijke vzw Trage Wegen, die deze actiedag organiseert.

Een tikkenhaan: wat is dat?

Een tikkenhaan heeft meerdere betekenissen, de ene al interessanter en meer voor de hand liggend dan de andere:

De eerste betekenis is de eenvoudigste: tikkenhaan is een ander woord voor een haan. Soms wordt de term daardoor ook gebruikt als betekenis voor een broodje in de vorm van een haan.

Een andere - en veel interessantere - betekenis verwijst naar een hoofddekseel, om precies te zijn een driepuntige hoed, die "Tikkenhaan" wordt genoemd. Deze hoed werd bvb. gedragen door een kapitein (soms die van een schip; daardoor vind je dit hoofddekseel trouwens nog steeds terug in carnavalswinkels bij de afdeling piratenkostuums).

Maar de hoed was ook een tijdlang in de mode bij pastoors. Twee mooie voorbeelden van deze hoedendracht bij de clerus zijn in de Vlaamse literatuur terug te vinden. Zo schrijft Felix Timmermans in 'Pallieter' over de pastoor als volgt:

"En weg ging de grijze pastoor, wandelend over de begijnenvest. ... Kladden zon schoven grillig door de hooge boomen op zijn zwarte soutane en zijn glimmenden tikkenhaan, en deden soms schitteren de gouden snede van zijn brevier. Pallieter, als hij dat zag, kreeg goesting om het goede weer te psalmeeren."

Hendrik Conscience schrijft op zijn beurt ook over een priester met z'n Tikkenhaan:

"Terwijl wij op de binnenvesten van Leuven ten gronde lagen en werkelijk sliepen, bewoog zich het Hollandsche leger; zijne eene helft trok in dikke kolommen en onder bereik van ons grof geschut over de heuvelen, die nevens de stad zich verlengen. Er werd van wederzijde een hevig kanonvuur geopend; en

gedurende langen tijd galmde het gedonder van meer dan vijftig stukken onverpoosd door de lucht. ...

Ik, door het tooneel van den kanonnenstrijd getroffen ... zag tot mijne groote verwondering eenen priester als kanonnier bij een der stukken staan en het geschut op den vijand mikken; hij droeg de kleederen van zijn ambt en had den tikkenhaan op het hoofd. Allen, die niet sliepen, bewonderden den pastoor, die aan de stukken zwoegde en arbeidde, als hadde hij zijn gansche leven dezen dienst gedaan." (Volledige werken 13. De keus des hart : De omwenteling van 1830.)

Zo kwam het dat de naam van de hoed, Tikkenhaan, in die tijd (begin 19de eeuw) ook gebruikt werd om de man te benoemen die de hoed droeg. M.a.w. tikkenhaan werd daardoor een ander woord voor de pastoor. Sprak je over de pastoor, dan had je 't over den Tikkenhaen die op bezoek kwam!

Wist je trouwens dat het gehucht Castelré, hoewel gemeentelijk tot Nederland (Baarle Nassau) behorend, door de grillen van de geschiedenis altijd al parochieel bij Minderhout heeft gehoord? Kortom: de pastoor van Minderhout, woonachtig op 't Withof, vond waarschijnlijk in deze buurtweg de meest verkorte route op weg naar zijn parochianen in Castelré... Klinkt logisch, toch?